

Persepsi Penduduk terhadap Pembangunan Pelancongan Warisan Berasaskan Petunjuk Pelancongan Lestari di Melaka Tengah

Residents' Perceptions of Heritage Tourism Development Based on Sustainable Tourism Indicators in Central Malacca

Pirasanah Sasidharan^{a*}, Rahimah Wahid^a

^aFakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris, 35900 Tanjong Malim, Perak, Malaysia

Editor:
Rasyidi Johan

Received date:
20 May 2021

Accepted date:
15 July 2021

Published date:
20 September 2021

Abstrak

Kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti tahap pengetahuan penduduk, persepsi penduduk terhadap perubahan pembangunan pelancongan, dan persepsi penduduk terhadap kesan pembangunan pelancongan kepada kelestarian pelancongan warisan dengan merujuk Petunjuk Pelancongan Lestari di Melaka Tengah yang meliputi Bandar Melaka. Seramai 382 orang penduduk yang menetap di sekitar Melaka Tengah dipilih sebagai responden kajian. Data dikumpul menggunakan kaedah persampelan rawak mudah melalui borang soal selidik dan dianalisis menggunakan statistik deskriptif. Secara keseluruhannya, tahap pengetahuan penduduk tempatan tentang pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah adalah tinggi ($M=3.92$, $SP=0.37$), tahap perubahan pembangunan pelancongan warisan adalah tinggi ($M=3.67$, $SP=0.26$) manakala kesan pembangunan pelancongan terhadap kelestarian pelancongan warisan juga berada di tahap yang tinggi ($M=4.07$, $SP=0.17$). Secara kesimpulannya, perubahan pembangunan pelancongan memberi kesan kepada kelestarian pelancongan warisan di Melaka Tengah. Implikasi kajian ini dapat dijadikan garis panduan bagi Kerajaan Negeri Melaka dan Pihak Berkuasa Tempatan dalam merancang pembangunan pelancongan warisan secara lestari berasaskan Petunjuk Pelancongan Lestari.

Kata Kunci: *Pembangunan pelancongan; kesan pembangunan; kelestarian; pelancongan warisan*

Abstract

This studies aims to identify the level of knowledge of the residents, the perception of the residents on changes in tourism development and the perception of the residents on the impact of tourism development on the sustainability of heritage tourism by referring to the Sustainable Tourism Guidelines in Central Melaka which covers Bandar Melaka. A total of 382 residents living around Central Melaka were selected as study respondents. Data were collected using a simple random sampling method through a questionnaire form and analyzed using descriptive statistics. Overall, the level of knowledge of local people about heritage tourism development in Central Melaka is high ($M = 3.92$, $SP = 0.37$), the level of change in heritage tourism development is high ($M = 3.67$, $SP = 0.26$) while the impact of tourism development on the sustainability of heritage tourism was also at a high level ($M = 4.07$, $SP = 0.17$). In conclusion, changes in tourism development affect the sustainability of heritage tourism in Central Melaka. The implications of this study can be used as a guideline for the Melaka State Government and Local Authorities in planning the development of sustainable heritage tourism based on the Sustainable Tourism Guidelines.

Keywords: *Tourism development; development impact; sustainability; heritage tourism*

1. Pengenalan

Aktiviti pelancongan sentiasa meningkat seiring dengan peningkatan tamadun manusia. Elemen dalam pelancongan beroperasi dalam lingkaran persekitaran fizikal, sosial, budaya, ekonomi, politik dan teknologi (Yahaya, 2008). Perkembangan industri pelancongan

di Malaysia berlaku dengan pantas kerana pelancong dari negara barat sedar terdapatnya keaslian, keindahan, keunikan dan kelainan yang istimewa pada negara Malaysia. Hal ini kerana Malaysia mempunyai penduduk yang berbilang kaum dan etnik seperti Melayu, Cina, India, Iban, Murut, Kadazan-Dusun

dan lain-lain. Masyarakat yang berbilang kaum di Malaysia mempunyai adat, budaya dan gaya hidup tersendiri serta istimewa yang mampu menarik minat pelancong asing. Walaupun Malaysia mempunyai persaingan hebat dari negara jiran dalam industri pelancongan seperti Thailand, Filipina, Singapura dan Indonesia, namun Malaysia telah berjaya mempertahankan industri pelancongan sebagai destinasi pelancongan utama di Asia Tenggara melalui tema '*Malaysia Truly Asia*' (Azlina & Munira, 1982). Malaysia menjadi sebuah negara yang disenangi pelancong kerana kelebihan semula jadinya seperti iklim, alam sekitar, ciri-ciri masyarakat dan budaya. Dalam merealisasikan hasrat Malaysia sebagai destinasi pelancongan utama di rantau Asia, pelbagai aktiviti seperti Kempen Cuti-Cuti Malaysia, Tahun Melawat Malaysia, Hari Pelancongan Sedunia dan lain-lain lagi telah dirancang dan dipromosikan oleh kerajaan di peringkat global.

Pembangunan pelancongan lestari dapat memajukan bidang perniagaan dalam aspek sosio ekonomi di Malaysia. Pelancong yang datang melancong di Malaysia memerlukan tempat penginapan, makanan, minuman, perkhidmatan pengangkutan dan perkhidmatan pelancongan yang lain. Oleh itu, penduduk tempatan boleh meningkatkan taraf ekonomi melalui penglibatan mereka dalam perkhidmatan pelancongan (Sudarmo et al., 2020). Sebagai contoh, penduduk luar bandar boleh membangunkan *homestay* di destinasi pelancongan sebagai pendapatan sampingan. Para pelancong juga boleh menikmati pelbagai jenis pilihan makanan di Malaysia sama ada tradisional mahupun barat. Permintaan yang tinggi terhadap makanan ini memberi peluang perniagaan yang luas kepada penduduk tempatan melalui pembukaan restoran, kedai atau warung makanan (Nurfashihah & Indera, 2021). Selain itu, pembangunan pelancongan di Malaysia dapat memperkenalkan budaya yang unik kepada pelancong dari luar negara. Sektor pelancongan ini dapat mempromosikan warisan budaya nasional ke serata dunia. Pelancong dari luar negara dapat mengetahui latar masyarakat berbilang kaum dan etnik, kesenian, permainan dan pakaian tradisional yang terdapat di Malaysia. Melalui ini keunikan budaya masyarakat Malaysia dapat disebarkan kepada pelancong asing serta memberi imej yang sangat baik kepada negara.

Pelancongan menjadi bidang pelaburan bijak yang dapat memacu pertumbuhan ekonomi. Industri-industri berkaitan pelancongan juga berperanan sebagai penyumbang dalam pembangunan Malaysia menuju ke arah negara maju (Azlina & Munira, 2011). Dalam era globalisasi ini, kebanyakan negara berlumba-lumba dalam memajukan industri pelancongan mereka untuk menjana pertumbuhan ekonomi melalui kemasukan wang asing. Oleh itu, kawasan-kawasan di negaranya yang berpotensi dibangunkan sebagai destinasi pelancongan. Perkembangan sesuatu destinasi pelancongan adalah

melalui proses evolusi, melainkan destinasi yang dirancang (Butler, 1980). Sebagai contoh, pengiktirafan Malaysia sebagai pelancongan warisan oleh UNESCO telah berjaya menaikkan imej negara di mata dunia. Tambahan pula, proses penyelidikan dalam bidang pelancongan turut berkembang sebagai pemangkin pembangunan ekonomi wilayah dan negara. Di samping itu, industri pelancongan juga memberi manfaat terhadap pembangunan sektor ekonomi dan memperkukuhkan kedudukanimbangan pembayaran negara melalui pertukaran mata wang asing oleh pelancong dan pelengkap kepada pembangunan sektor ekonomi yang lain (Tisdell, 1987).

2. Latar belakang Kajian

Malaysia terkenal sebagai destinasi pelancongan yang agak menarik secara semula jadi. Antara destinasi pelancongan yang terkenal adalah negeri Melaka. Sejarah negeri Melaka yang melangkaui 600 tahun jelas terbukti dengan kewujudan bangunan-bangunan bersejarah dan warisan pelbagai budaya yang menarik. Zaman kegemilangan Melaka yang berlatar belakang pelbagai kisah sejarahnya dengan kewujudan bangunan-bangunan bersejarah telah menjadikan Melaka sebagai tempat yang perlu dilawati (Azlina & Munira, 1982). Bandar Melaka telah diisytiharkan sebagai Bandar Bersejarah pada 15 April 1989 yang memberi imej sebagai destinasi pelancongan bersejarah utama di Malaysia (Yazid, 2010).

Perkembangan industri pelancongan di Melaka menarik pelabur dan mewujudkan pelaburan yang dapat menyediakan peluang-peluang pekerjaan. Motif pelancong berkunjung ke negeri Melaka adalah berbeza mengikut cita rasa mereka sendiri tetapi kebanyakan mereka melawat Melaka untuk melihat bangunan-bangunan bersejarah (Ang, 2015). Oleh demikian, kerajaan negeri Melaka mengambil usaha intensif dalam mempromosi aktiviti pelancongan negeri Melaka sebagai destinasi utama pelancong luar negara (Tourism Melaka, 2017). Di samping itu, sektor swasta juga menjalankan usaha-usaha yang berterusan bagi mempromosikan pelancongan negeri Melaka di mata dunia seperti mengadakan *Matta Fair*. Kerajaan negeri Melaka sedar akan kepentingan pelancongan lalu melaksanakan pelbagai usaha dalam pembangunan dan mempromosikan destinasi pelancongan di Melaka untuk menarik pelancong.

Pelancongan memainkan peranan penting dalam menentukan tahap kualiti penduduk serta alam sekitar di sesebuah bandar. Kualiti hidup penduduk dapat ditingkatkan melalui pelbagai aktiviti pelancongan seperti berehat, bersantai, berekreasi, menambah ilmu pengetahuan dalam penghayatan keindahan semula jadi dan estetika (Enea & Tanasoiiu, 2009). Kini konsep pembangunan pelancongan lestari mula diterima pakai dan dipraktikkan bagi memulihara alam sekitar, warisan sejarah dan budaya yang terdapat di sekitar Bandaraya Melaka.

Kementerian Pelancongan Malaysia mensasarkan agar bilangan pelancong ulangan bertambah. Bagi menjamin kelestarian aktiviti pelancongan, selain terus menggalakkan kunjungan pelancong tempatan, bilangan pelancong dari luar negara juga perlu ditingkatkan. Sehubungan itu, setiap perancangan pembangunan pelancongan di negeri Melaka dijalankan berpandukan dengan konsep pembangunan lestari agar keindahan yang dinikmati sekarang dapat dibawa kepada generasi akan datang. Kini konsep Petunjuk Pelancongan Lestari (Jadual 1) diterima pakai dan dipraktikkan bagi memastikan alam sekitar serta sumber lain seperti warisan sejarah dan budaya yang terdapat di sekitar Bandaraya Melaka dapat dipelihara.

Dalam pembangunan pelancongan lestari, petunjuk ini digunakan bagi menentukan hala tuju perancangan dalam memudahkan pencapaian

matlamat pembangunan pelancongan secara lestari. Petunjuk teras Organisasi Pelancongan Dunia (WTO) secara umum dikelompokkan ke dalam beberapa jenis bidang iaitu petunjuk ekonomi, perancangan, sosial dan ekologi (Dymond, 1997). Tambahan pula, Petunjuk Pelancongan Lestari mengandungi petunjuk utama seperti penjagaan tapak, tekanan, kegunaan intensif, pengurusan bahan buangan, impak sosial, kepuasan penduduk tempatan, kawalan pembangunan, proses perancangan, kepuasan pengguna (pelancong) dan sumbangan kepada ekonomi tempatan yang mempunyai perincian ukuran tersendiri (Jadual 1). Pihak berkuasa tempatan dan organisasi pelancongan di negeri Melaka dapat menggunakan petunjuk ini sebagai alat yang berguna dalam pengoperasian pembangunan pelancongan lestari. Kesemua petunjuk ini digunakan sebagai asas kajian ini.

Jadual 1. Petunjuk pelancongan lestari

Petunjuk utama	Perincian ukuran	Bidang petunjuk
Penjagaan tapak	Kategori penjagaan tapak yang mengikut indek "International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources" (IUCN)	Ekologi
Tekanan	Jumlah pelancong ke lokasi (tahunan dan bulanan)	Ekologi
Kegunaan intensif	Kegunaan secara intensif pada tempoh tertinggi (jumlah pelawat per hektar)	Ekologi
Pengurusan bahan buangan	Peratusan bahan buangan yang dihantar ke tapak pelupusan (Petunjuk tambahan seperti bekalan air boleh juga digunakan)	Ekologi
Impak sosial	Nisbah jumlah pelancong dengan penduduk tempatan (semasa tempoh tertinggi dan tempoh selepasnya)	Sosial
Kepuasan penduduk tempatan	Tahap kepuasan yang diluahkan oleh penduduk tempatan (menggunakan banciaan soal-selidik)	Ekonomi
Kawalan pembangunan	Menggunakan prosedur rujukan persekitaran atau kawalan formal terhadap pembangunan pada tapak dan kepadatan	Perancangan
Proses perancangan	Menggunakan pelan perancangan wilayah yang telah dirancang untuk kawasan termasuk perancangan pelancongan	Perancangan
Kepuasan pengguna (pelancong)	Tahap kepuasan yang diluahkan oleh pelancong (menggunakan banciaan soal-selidik)	Ekonomi
Sumbangan kepada ekonomi tempatan	Bahagian sumbangan daripada jumlah keseluruhan ekonomi yang diperoleh dari sektor pelancongan	Ekonomi

Sumber: Dipetik dan diolah daripada Dymond (1997)

3. Tinjauan Literatur

Siti Norsakira dan Rosniza Aznie (2018) menyatakan bahawa gaya senibina bangunan warisan yang masih dikekalkan di Kuala Lipis ialah seni bina nusantara, tradisional Melayu, selatan China, pengaruh Moghul, neo-klasikal, tudor, *art-deco* dan *palladian* (*Sino-Malay*) di mana penduduk tempatan di Kuala Lipis bersedia untuk menerima dan melibatkan diri dalam aktiviti melalui pelancongan warisan. Siti Salina dan Zuliskandar (2018) menyatakan bahawa Bandar Melaka berpotensi untuk dibangunkan sebagai destinasi pelancongan warisan sejarah dan arkeo-

pelancongan warisan. Tambahan pula, Bandar Melaka dapat dibangunkan sebagai kawasan pelancongan warisan tetapi pembangunan yang pesat itu menjejaskan banyak kawasan warisan yang berhampiran.

Ang (2016) pula menjelaskan bahawa pembangunan pelancongan yang tidak terurus dengan baik serta peningkatan kemasukan pelancong ke Bandar Melaka telah menyebabkan berlakunya pencemaran sungai. Pembangunan pelancongan tanpa mengambil kira konsep kelestarian boleh memberikan kesan kepada alam sekitar. Kajian ini memfokuskan

kepada perubahan fizikal dan kesan daripada pembangunan baru yang boleh digunakan sebagai salah satu elemen dalam kajian pengkaji ini.

Selain itu, Nurfashihah dan Indera Syahrul (2021) menjelaskan bahawa terdapat kesan positif dan kesan negatif daripada pembangunan moden dan pesat di Bandar Melaka. Selepas Bandar Melaka diwartakan sebagai Tapak Warisan Dunia UNESCO, berlakunya perkembangan pelancongan yang drastik telah memberi pelbagai kesan terutamanya kepada industri pelancongan Malaysia dan masyarakat setempat. Pembangunan moden digalakkan bagi membangunkan negeri Melaka menjadi destinasi pelancongan dunia yang terkenal tetapi pembangunan yang tidak terkawal memberi implikasi kepada kawasan itu sendiri.

Sudarmo et al. (2020) menyatakan bahawa perkembangan inap desa yang semakin meningkat dapat menjana pendapatan negara dan menjadi satu agen pembangunan sosioekonomi terutamanya bagi masyarakat luar bandar. Inap desa di sesebuah kawasan dapat menjana pendapatan penduduk. Penduduk mengambil inisiatif untuk menyediakan kemudahan penginapan di kawasan mereka. Penduduk bersama-sama berusaha dan bersemangat dalam memajukan industri pelancongan dengan bantuan yang diberikan oleh kerajaan dan swasta. Walaupun penduduk mempunyai pengetahuan yang kurang mengenai industri pelancongan tetapi semangat mereka untuk turut libat dalam pembangunan ini amat besar.

Kajian yang dibuat oleh Rahimah (2019) menunjukkan bahawa banyak projek pembangunan dijalankan di Melaka Tengah yang berpotensi memberikan impak kepada persekitaran. Walau bagaimanapun, jika langkah-langkah yang sesuai diambil dapat mengurangkan dan mengawal kesan yang akan diterima oleh persekitaran tersebut.

Mohamad Zaki et. al (2018) menjelaskan bahawa elemen alam semulajadi dan warisan lama yang tidak diperbaharui, menjadi tarikan utama pelancongan di kebanyakan destinasi. Pentingnya untuk mempertimbangkan pendekatan pembangunan pelancongan lestari dalam membuat sebarang perancangan pelancongan agar usaha pemeliharaan dan pemuliharaan alam sekitar dapat diteruskan. Destinasi pelancongan yang tidak menjaga kelestarian alam sekitar dan warisannya akan menjadi sukar untuk menarik pelancong dan akhirnya pelancongan destinasi tersebut akan gagal.

Ulasan daripada literatur kajian terdahulu menimbulkan persoalan tentang apakah impak pembangunan pelancongan terhadap kelestarian pelancongan warisan di Bandar Melaka. Persoalan yang timbul telah mendorong untuk menjalankan satu kajian dengan objektif kajian iaitu mengenalpasti tahap pengetahuan penduduk tempatan tentang pembangunan pelancongan warisan, mengetahui persepsi penduduk terhadap perubahan pembangunan pelancongan warisan dan mengkaji persepsi penduduk

mengenai kesan pembangunan pelancongan terhadap kelestarian pelancongan warisan di Melaka Tengah

4. Pernyataan Masalah

Dalam mengejar pembangunan yang pesat manusia sering mengabaikan aspek kelestarian alam sekitar. Di mana dapat dilihat amalan kelestarian alam sekitar yang rendah di Bandar Melaka (Zaipul, 2019). Kelemahan pihak berwajib dalam menguruskan alam sekitar juga didapati menyumbang kepada masalah alam sekitar di kawasan kajian. Manakala, pengetahuan asas masyarakat Melaka Tengah tentang kelestarian alam sekitar masih tidak mencukupi dalam mewujudkan sebuah komuniti dan persekitaran yang lestari. Bagi memenuhi permintaan pelancong, pihak berkuasa tempatan merancang pembangunan pesat dalam sektor pelancongan yang membawa kepada perubahan persekitaran yang adakalanya menjejaskan ekosistem kawasan di Melaka Tengah. Kemasukkan pelancongan yang begitu ramai telah meningkatkan kekangan terhadap pengurusan sisa pepejal di Bandar Melaka. Antaranya masalah longgokan sampah yang mencemarkan imej kawasan pelancongan dan turut memberikan tekanan kepada penduduk setempat dengan keadaan persekitaran yang tidak bersih. Selain itu, keadaan ini ditambah dengan sikap pelancong yang tidak menjaga kebersihan serta peniaga yang hanya mementingkan keuntungan semata-mata tanpa menguruskan pembuangan sampah dengan baik. Kelemahan pihak berkuasa tempatan dalam proses penguatkuasaan penjagaan alam sekitar juga turut menjadi punca kepada kemerosotan ekosistem persekitaran kawasan kajian (Zaipul, 2019).

Kelemahan dalam perancangan pembangunan pelancongan dapat dilihat melalui proses pembinaan bangunan Dataran Pahlawan yang merupakan tapak asal tinggalan warisan. Kerja-kerja pembinaan di kawasan berkenaan telah memberi kesan terhadap struktur binaan bangunan warisan yang berhampiran. Manakala, pembinaan Menara Taming Sari yang menjadi mercu tanda dengan berketinggian 110 meter di Bandar Melaka telah menyebabkan pencemaran bunyi setiap kali menara berkenaan bergerak (Abas et.al., 2017). Pembinaan sesebuah bangunan yang baru dan mega di kawasan warisan adalah tidak sesuai mengikut prinsip kelestarian. Selain itu, kualiti hidup masyarakat setempat turut mengalami perubahan melalui proses pembangunan pelancongan ini. Gaya hidup moden yang berunsurkan budaya barat telah diasimilasikan dalam kehidupan seharian mereka. Proses pembangunan dan pemodenan ini telah menghakis nilai-nilai tradisional masyarakat di Melaka yang mengganggu kelestarian sosial (Baharuddin & Nikmatul, 2007). Tambahan pula, kedatangan pelancong menyebabkan berlakunya kesesakan lalu lintas di kawasan bandar terutamanya laluan di Bangunan Stadthuys, Dataran Pahlawan dan Jonker Walk. Keadaan ini menyebabkan penduduk tempatan sukar untuk menjalankan aktiviti seharian mereka.

Selain itu, pembukaan dan pembinaan bangunan baru seperti hotel dan resort, telah menjadikan Melaka semakin sesak terutamanya di kawasan Bandar Melaka. Berdasarkan isu yang dibincangkan, satu kajian telah dibuat berpandukan Petunjuk Pelancongan Lestari untuk mengukur kelestarian yang terdapat dalam pembangunan pelancongan Warisan di Bandar Melaka.

5. Metodologi

Kajian ini menggunakan reka bentuk tinjauan dan pendekatan kuantitatif dengan menggunakan soal selidik untuk mengumpul data daripada populasi yang besar. Soal selidik digunakan untuk mendapatkan maklumat tentang tahap pengetahuan penduduk terhadap pembangunan pelancongan lestari, perubahan pembangunan pelancongan warisan dan kesan pembangunan terhadap pelancongan warisan di Bandar Melaka dengan berasaskan Petunjuk Pelancongan Lestari. Lokasi kajian yang dipilih untuk menjalankan kajian ini adalah di sekitar Daerah Melaka Tengah yang luas kawasan adalah sebesar 314 km/persegi. Kajian ini lebih tertumpu kepada Bandar Melaka yang menjadi kawasan pelancongan utama negeri Melaka. Pengkaji memilih lokasi ini kerana Bandar Melaka adalah kaya dengan warisan sejarah

yang menjadi tarikan utama negeri Melaka. Pemilihan sampel dibuat secara rawak mudah mengikut penentuan saiz sampel Jadual Krejcie & Morgan (1970) untuk jumlah penduduk di Bandar Melaka yang seramai 64400 orang (Jabatan Perangkaan Melaka, 2018). Daripada populasi tersebut jumlah responden yang disasarkan adalah seramai 382 orang dari beberapa lokasi tumpuan penduduk antaranya ialah kawasan perumahan, pusat komuniti, medan selera, kedai runcit, pusat membeli-belah, dan tempat pelancongan.

Instrumen kajian yang digunakan dalam kajian ini ialah borang soal selidik yang dibina sendiri oleh pengkaji. Borang soal selidik ini telah mendapat kesahan daripada dua orang pakar bidang. Ujian kebolehpercayaan telah dibuat ke atas item soal selidik ini sebelum diedarkan kepada responden. Kajian rintis yang dijalankan mendapat nilai Alpha Cronbach melebihi 0.6 (Jadual 2) yang menunjukkan soal selidik ini boleh diterima berdasarkan panduan Uma (1992). Borang soal selidik ini terdiri daripada empat bahagian iaitu demografi responden, pengetahuan penduduk tentang pembangunan pelancongan warisan, perubahan pembangunan pelancongan warisan dan kesan pembangunan pelancongan.

Jadual 2. Maklumat item kajian rintis

Pemboleh Ubah	Bil. Item	Nilai Alpha Cronbach
Tahap Pengetahuan	15	0.82
Perubahan Pembangunan	15	0.79
Kesan Pelancongan	15	0.8

Dipetik dan diolah daripada (Uma, 1992)

6. Dapatan Kajian

Dapatan kajian ini telah menjawab semua persoalan kajian yang terdapat dalam kajian ini. Semua data kajian soal selidik dianalisis secara deskriptif yang mempunyai kekerapan, peratus, min dan sisihan piawai.

6.1 Demografi responden

Bahagian ini membincangkan demografi responden yang telah menjawab soal selidik yang diedarkan. Dapatan daripada soal selidik menunjukkan majoriti responden adalah daripada lingkungan umur 40 hingga 49 tahun iaitu seramai 124 orang dan diikuti dengan 30 hingga 39 tahun seramai 103 orang. Seterusnya, majoriti responden yang menjawab soal selidik ini adalah lepasan sekolah menengah iaitu seramai 131 orang dan diikuti responden berpendidikan ijazah sarjana muda iaitu seramai 111 orang. Manakala, responden berbangsa Melayu yang menjadi bangsa majoriti yang menjawab soal selidik iaitu seramai 185 orang. Seramai 205 orang responden lelaki dan 178 orang responden perempuan menjawab soal selidik ini. Selain itu, responden yang terlibat dalam soal selidik ini majoritinya bekerja di sektor swasta iaitu seramai 129 orang (Jadual 3).

6.2 Tahap pengetahuan penduduk tempatan

Tahap pengetahuan dalam kalangan responden adalah penting bagi menentukan proses pembangunan pelancongan warisan yang berlaku di Bandar Melaka. Dapatan menunjukkan purata keseluruhan item mempunyai nilai min dan sisihan piawai melebihi skala tinggi iaitu diantara nilai min 3.67-5.00. Min purata keseluruhan item ($M=3.92$, $SP=0.37$) menunjukkan tahap pengetahuan responden terhadap pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah adalah tinggi (Jadual 4). Item "perkhidmatan sistem pembentungan yang kurang memuaskan di Bandar Melaka" menunjukkan min yang tinggi. Dalam hal ini, responden sedar akan masalah kekurangan bilangan tandas awam di Bandar Melaka yang menjadi isu penting dalam pembangunan pelancongan lestari.

Oleh itu, hasil kajian ini juga menunjukkan bahawa penduduk di Bandar Melaka mempunyai pengetahuan yang tinggi terhadap pembangunan yang dilakukan di kawasan Bandar Melaka. Mereka sentiasa peka dengan pembangunan-pembangunan baru yang dibuat di Bandar Melaka. Responden tahu akan berlakunya perubahan daripada pembangunan

pelancongan yang dibuat. Responden memandang serius terhadap perubahan yang berlaku ini.

Penduduk di Bandar Melaka sedar akan tanggungjawab mereka dan pihak berkuasa tempatan dalam menjaga alam sekitar secara lestari. Mereka

juga memahami konsep pelancongan lestari yang menjadi kunci utama pembangunan mampan Bandar Melaka. Penglibatan mereka dalam arus pembangunan pelancongan di Bandar Melaka adalah aktif.

Jadual 3. Demografi responden

Kategori	Deskripsi	Kekerapan (N)	Peratus (%)
Umur	Kurang daripada 20 tahun	2	0.5
	20-29 tahun	93	24.3
	30-39 tahun	103	26.9
	40-49 tahun	124	32.4
	50-59 tahun	37	9.7
	60 tahun dan ke atas	24	6.3
Pendidikan	Sekolah Rendah	37	9.7
	Sekolah Menengah	131	34.2
	Diploma	69	18.0
	Ijazah Sarjana Muda	111	29.0
	Srjana/PhD	31	8.1
	Tiada pendidikan formal	4	1.0
Bangsa	Melayu	185	48.3
	Cina	71	18.5
	India	127	33.2
	Lain-lain		
Pekerjaan	Sendiri	99	25.8
	Kerajaan	74	19.3
	Swasta	129	33.7
	Bersara	28	7.3
	Tiada pekerjaan	53	13.8
Jantina	Lelaki	205	53.5
	Perempuan	178	46.5

Kajian literatur juga menunjukkan Bandar Melaka yang mempunyai warisan sejarah sebagai kekuatannya telah mengalami kelemahan apabila beberapa elemen warisan yang tidak dijaga dengan baik dibuat penambahbaikan serta menghilangkan identiti warisan tersendiri (Siti & Zuliskandar, 2018). Responden bersetuju bahawa tarikan utama di Bandar Melaka adalah kerana tinggalan sejarah dan monument, manakala kelemahan pula pembangunan bandar yang pesat telah menjejaskan usaha pembangunan warisan. Dapatan kajian ini juga dikaitkan dengan kajian yang dibuat oleh Siti Norsakira dan Rosniza Aznie pada tahun 2018, di mana penduduk tempatan di Kuala Lipis mempunyai pengetahuan mengenai potensi bandar Kuala Lipis dan bersedia untuk turut serta dalam aktiviti pembangunan pelancongan warisan. Perkara ini jelas menggambarkan bahawa pengetahuan masyarakat tempatan terhadap kawasan mereka bermastautin adalah memainkan peranan yang sangat penting dalam pembangunan kawasan tersebut.

6.3 Perubahan pembangunan pelancongan warisan

Tahap pengetahuan responden terhadap perubahan pembangunan pelancongan warisan adalah topik yang penting untuk diukur agar dapat mengetahui perubahan yang berlaku terhadap pelancongan warisan di Bandar Melaka daripada

pembangunan yang dibuat. Dapat dilihat dalam Jadual 5, taburan nilai min dan sisihan piawai mengikut item. Dapatan menunjukkan purata keseluruhan item mempunyai nilai min dan sisihan piawai melebihi skala tinggi iaitu diantara nilai min 3.67-5.00. Min purata keseluruhan ($M=3.67$, $SP=0.26$) item perubahan terhadap pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah adalah tinggi. Ini menunjukkan tahap pengetahuan responden terhadap perubahan pelancongan warisan di Melaka adalah tinggi. Item "Pembangunan pelancongan warisan menjana pendapatan Kerajaan Negeri Melaka" menunjukkan min yang tinggi. Responden tahu akan kebaikan kepada Kerajaan Negeri daripada pembangunan pelancongan warisan yang dirancang. Pembangunan pelancongan yang pesat akan meningkatkan kemasukan pelancong yang ramai ke negeri Melaka di samping meningkatkan pendapatan negeri.

Responden bersetuju bahawa pembangunan pelancongan warisan dapat menjana pendapatan negeri dan meningkatkan ekonomi tempatan. Responden berpendapat bahawa pembangunan pelancongan baru ini membawa kebaikan kepada kerajaan negeri dan penduduk tempatan dengan menyediakan peluang pekerjaan yang banyak kepada penduduk melalui pembukaan destinasi pelancongan baru. Perkara ini dapat meningkatkan kualiti hidup

masyarakat setempat. Pembangunan ini meningkatkan lagi kedatangan pelancong yang ramai ke Bandar Melaka dengan memberikan kepuasan yang baik kepada pelancong melalui penyediaan perkhidmatan pelancongan yang moden dan terkini. Manakala, responden sedar bahawa pembangunan baru yang

mengubah struktur Bandar Melaka dan pelancongan warisan dijalankan untuk memenuhi permintaan pelancong. Responden juga mengetahui bahawa tekanan pembangunan pelancongan yang pesat memberi kesan kepada kawasan sekitarnya yang mengalami limpahan pembangunan tersebut.

Jadual 4. Pengetahuan terhadap pembangunan pelancongan warisan

Item	Min	Sisihan Piawai
1. Perkhidmatan sistem pembentungan (tandas) yang kurang memuaskan di Bandar Melaka	4.36	0.48
2. Pelancongan di Bandar Melaka telah dipelbagaikan dengan menambah kawasan pelancongan rekreasi dan pusat membeli-belah atas permintaan yang tinggi.	4.34	0.47
3. Penjagaan alam sekitar dengan baik adalah penting.	4.32	0.51
4. Kerajaan menebus guna laut di pinggir pantai Bandar Hilir Melaka untuk tujuan pembangunan.	4.31	0.58
5. Pihak Berkuasa Tempatan bertanggungjawab dalam menjaga kebersihan dan keselamatan kawasan bandar.	4.30	0.61
6. Kemudahan kawasan tempat letak kereta terhad di Bandar Melaka.	4.28	0.75
7. Pembangunan baru perlu mempertimbangkan konsep lestari (pembangunan berterusan) bandar warisan.	4.28	0.73
8. Pembangunan pelancongan warisan di Melaka berkonsepkan warisan budaya.	3.88	0.76
9. Pembukaan River Cruise menambahkan elemen pembangunan pelancongan warisan di Bandar Melaka.	3.85	0.83
10. Bagi memastikan kelestarian pelancongan, lima kawasan di sekitar Bandar Melaka telah diwartakan sebagai zon bebas asap rokok (Bandar Melaka, Melaka Raya, MITC, Bandar Alor Gajah, Bandar Jasin).	3.83	0.77
11. Melaka Mural Art merupakan pembangunan pelancongan warisan terbaru yang menghiasi dinding bangunan kedai di sepanjang Sungai Melaka.	3.78	0.76
12. Khazanah warisan (masjid, tokong, gereja, bangunan rumah kedai lama) perlu dijadikan sebagai produk pelancongan utama di Bandar Melaka.	3.78	0.84
13. Kawasan lapang boleh dioptimumkan dengan mempelbagaikan aktiviti pelancongan (Night Market).	3.67	0.95
14. NGO dan pihak swasta bertanggungjawab dalam mengekalkan kelestarian kawasan bandar.	2.98	0.87
15. Mengetahui pengamalan konsep pelancongan lestari (Green Tourism).	2.86	0.78
Purata Min Keseluruhan	3.92	0.37

Responden juga bersetuju bahawa hubungan komuniti tempatan iaitu bidang yang difokuskan dalam Petunjuk Pelancongan Lestari menjadi semakin rapat melalui penglibatan mereka dalam aktiviti pembangunan pelancongan warisan. Dari perspektif penduduk, pembangunan lestari adalah pembangunan mampan dan mesra alam. Walaupun, penduduk sibuk dengan kerja masing-masing tetapi perkara ini tetap menyentuh minda mereka. Maka, tahap pengetahuan responden mempunyai hubungan yang tinggi dengan kelestarian pelancongan warisan, maka penglibatan mereka dalam mengetengahkan kelestarian dalam pembangunan ini akan dicapai. Oleh itu, penduduk perlu sentiasa peka dengan isu ini agar mereka dapat mengamalkan kehidupan yang sejahtera.

Kajian terdahulu Ang (2016) menjelaskan bahawa pembangunan pelancongan yang tidak terurus dan peningkatan kedatangan pelancong menyebabkan pencemaran sungai mula. Pembangunan pelancongan boleh membawa implikasi terhadap alam sekitar. Sudarmo et. al. (2020) pula menyatakan bahawa pembangunan pelancongan ini turut menarik minat penduduk tempatan untuk melibatkan diri dalam arus pembangunan pelancongan yang berlaku di negeri

Melaka kerana memberikan pulangan yang lumayan kepada mereka. Mereka bersemangat untuk meningkatkan pembangunan Inap Desa secara lestari walaupun pengetahuan mengenai industri pelancongan pada tahap yang sederhana.

6.4 Persepsi penduduk tentang kesan pembangunan pelancongan warisan

Tahap pengetahuan responden terhadap kesan pembangunan pelancongan warisan diberi perhatian dalam mengukur kesan pembangunan yang dialami oleh sektor pelancongan warisan di Melaka. Dapat dilihat dalam Jadual 6, taburan nilai min dan sisihan piawai mengikut item. Dapatan menunjukkan purata keseluruhan item mempunyai nilai min dan sisihan piawai melebihi skala tinggi iaitu diantara nilai min 3.67-5.00. Min purata keseluruhan item kesan pembangunan pelancongan terhadap kelestarian pelancongan warisan di Melaka Tengah adalah sebanyak $M=4.07$ dan $SP=0.17$. Item “Bandar Melaka menjadi sempit akibat pembinaan dan pembukaan bangunan-bangunan baru dan mewah” menunjukkan min yang tinggi kerana pembinaan baru di kawasan tumpuan ramai agar dapat menarik pelancong tetapi

pembinaan tersebut menyebabkan Bandar Melaka yang kecil menjadi lagi sempit dengan pertambahan bangunan baru.

Jadual 5. Perubahan terhadap pembangunan pelancongan warisan

Item	Min	Sisihan Piawai
1. Pembangunan pelancongan warisan menjana pendapatan Kerajaan Negeri Melaka.	4.38	0.52
2. Pembangunan pelancongan ini menyumbang kepada peningkatan ekonomi tempatan.	4.20	0.82
3. Perubahan pembangunan pelancongan ini memberi manfaat kepada ekonomi penduduk sekitarnya.	4.20	0.82
4. Pengurusan sisa di kawasan pelancongan dijalankan secara sistematik.	4.14	0.97
5. Hubungan komuniti tempatan menjadi semakin rapat apabila terlibat dalam aktiviti pembangunan pelancongan warisan.	4.10	0.41
6. Perubahan pembangunan pelancongan warisan di Bandar Melaka dirancang dengan teratur dan sistematik.	3.70	0.46
7. Budaya warisan (Puppet Show, Tarian Joget, Muzik Dongang Sayang) dipelihara secara lestari untuk menarik pelancong.	3.60	0.49
8. Tenaga Nasional Berhad (TNB) membuat perubahan dengan melaksanakan pemasangan meter pintar ke arah meningkatkan tenaga lestari selaras dengan pembangunan pelancongan.	3.51	0.86
9. Peningkatan kedatangan pelancong asing menyebabkan berlaku perubahan dalam sosial (gaya hidup, tingkah laku, perbualan, sikap, sifat).	3.46	0.75
10. Bangunan Stadthuys masih dikekalkan dan dijaga dengan baik.	3.44	0.53
11. Pembangunan pelancongan di kawasan warisan memberi limpahan pembangunan yang aktif di kawasan Bandar Melaka.	3.42	0.66
12. Kawasan di sekitar mengalami perubahan akibat tekanan pembangunan pesat pelancongan.	3.39	0.75
13. Pelancong berpuas hati dengan perubahan pesat persekitaran dan kemudahan perkhidmatan yang terdapat di Bandar Melaka.	3.25	0.67
14. Terdapat perubahan dalam kegunaan tapak/kawasan secara intensif (rapi) pada tahap bilangan pelancong yang tinggi.	3.23	1.02
15. Berlangsung perubahan drastik dalam penjagaan tapak pelancongan warisan.	3.06	0.47
Purata Min Keseluruhan	3.67	0.26

Responden peka terhadap kesan yang diterima oleh pelancongan warisan di Bandar Melaka daripada pembangunan pelancongan yang baru dan moden. Mereka sedar akan penjagaan dan pemuliharaan tempat warisan secara lestari. Responden tahu akan kesan positif mahupun negatif yang wujud daripada pembangunan pelancongan yang baru dijalankan. Mohamad Zaki et. al. (2018) juga mengutarakan isu ini dalam kajiannya iaitu jika pembangunan pelancongan dibuat tanpa perancangan yang baik dan betul akan memberi kesan negatif terhadap kawasan pelancongan tersebut.

Responden bersetuju bahawa pembangunan pelancongan yang baru akan memberi kesan terhadap kelestarian pelancongan warisan yang sedia ada iaitu pembinaan baru di kawasan warisan akan memberi impak terhadap bangunan bersejarah tersebut. Oleh itu, responden setuju atas pertimbangan Petunjuk Pelancongan Lestari dalam setiap pembangunan pelancongan warisan di Bandar Melaka. Setiap pembangunan pelancongan baru perlu merujuk

kepada Petunjuk Pelancongan Lestari agar dapat mewujudkan satu pembangunan yang mampan dan mesra alam. Nurfashihah dan Indera Syahrul (2021) berpendapat sama terhadap isu ini bahawa Bandar Melaka sebagai destinasi pelancongan memerlukan pembangunan yang moden tetapi pembangunan yang tidak dikawal boleh memberikan kesan negatif kepada kawasan tersebut.

Setiap pembangunan pelancongan akan memberi kesan terhadap sesuatu kawasan, penduduk dan ekonomi. Oleh itu, pihak berkuasa perlu merancang dengan baik sebelum melakukan sebarang pembangunan pelancongan. Pembangunan pelancongan mengikut potensi sesuatu kawasan dapat memberi implikasi yang baik kepada masyarakat setempat terhadap kesejahteraan hidup mereka serta dapat mengekalkan keseimbangan alam sekitar. Kajian yang dibuat oleh Nurfashihah dan Indera Syahrul (2021) menjelaskan bahawa pembangunan ini memberikan kesan positif kepada Melaka yang dimasukkan ke dalam peta pelancongan dunia sebagai

salah satu destinasi pelancongan penting yang dilawati dan menjadi pilihan utama untuk dilawati di Malaysia kepada pelancong. Manakala, pembangunan pesat dan kepadatan yang tinggi di Bandar Melaka membawa keburukan kepada bandar warisan tersebut. Pembangunan moden yang berterusan dan tidak terkawal mengancam nilai sosial penduduk tempatan. Kesesakan lalu lintas yang berlaku disebabkan ketidaksesuaian guna tanah, tiada kawalan kemasukan kenderaan dalam bandar dan ruang tempat letak kereta yang terhad. Rahimah (2019) menyokong isu ini dengan menjelaskan bahawa kesan negatif yang bakal diterima oleh sesuatu persekitaran daripada pembangunan yang dijalankan dapat dikurangkan dengan mengambil langkah-langkah kawalan awal.

Kajian ini menunjukkan bahawa pembangunan pelancongan di Bandar Melaka terdapat unsur-unsur kelestarian apabila diukur dengan

menggunakan Petunjuk Pelancongan Lestari. Namun begitu pelaksanaan kelestarian itu masih dalam aras sederhana dan perlukan peningkatan agar pembangunan pelancongan yang akan datang di Bandar Melaka berjaya di samping memelihara kelestarian alam sekitar dengan menjaga khazanah warisan. Di samping itu, pihak berkuasa tempatan iaitu Majlis Bandaraya Melaka Bersejarah harus merancang pembangunan pelancongan yang mampan. Tumpuan pemantauan projek pembangunan pelancongan oleh pihak berkuasa tempatan haruslah secara menyeluruh dan tidak hanya memberi perhatian kepada projek yang mendapat permintaan tinggi dalam sektor pelancongan. Pengabaian terhadap kawasan bangunan asal atau yang telah lama dibina akan turut menjejaskan kelestarian destinasi pelancongan warisan di Melaka Tengah.

Jadual 6. Kesan terhadap pembangunan pelancongan warisan

Item	Min	Sisihan Piawai
1. Bandar Melaka menjadi sempit akibat pembinaan dan pembukaan bangunan-bangunan baru dan mewah.	4.46	0.53
2. Peningkatan jumlah pelancong menyebabkan kesesakan jalan di Bandar Melaka yang menyukarkan penduduk tempatan menjalankan aktiviti harian.	4.44	0.50
3. Peningkatan kemasukan pelancong meningkatkan pendapatan kerajaan negeri melalui aliran wang.	4.44	0.50
4. Peningkatan jumlah kuantiti sampah pada musim cuti (cuti sekolah, cuti perayaan, cuti am), mencemarkan imej Bandar Melaka yang kotor.	4.34	0.48
5. Pembangunan pelancongan warisan meningkatkan nilai tanah yang amat tinggi.	4.28	0.45
6. Zon bebas rokok memberikan gaya hidup yang sihat kepada masyarakat tempatan dan pelancong.	4.28	0.45
7. Pembangunan pelancongan di Bandar Melaka secara lestari meningkatkan kualiti hidup penduduk tempatan.	4.25	0.43
8. Jalan-jalan warisan lama dijaga baik dan jalan raya baru telah dibina atau dinaik taraf untuk menjaga kelestarian pelancongan.	4.21	0.62
9. Penggunaan bot-bot di River Cruise mencemarkan ekosistem Sungai Melaka.	4.14	0.35
10. Pembukaan kawasan pelancongan rekreasi dan pusat membeli-belah meningkatkan nilai produktif Bandar Melaka.	4.10	0.58
11. Tebus guna pinggir pantai di Bandar Hilir dijadikan kawasan perniagaan dan penempatan.	4.09	0.70
12. Pembangunan pelancongan menyediakan peluang pekerjaan yang dapat menambah pendapatan penduduk tempatan.	3.85	0.54
13. Terdapat beberapa kawasan yang bebas daripada asap rokok di Bandar Melaka.	3.58	0.49
14. Mengalami perubahan terhadap amalan budaya masyarakat tempatan (nilai-nilai tradisional) melalui kemasukan budaya asing (budaya popular).	3.36	0.48
15. Terdapat perubahan struktur bandar di Bandar Melaka akibat daripada tekanan pembangunan pelancongan yang pesat.	3.23	0.50
Purata Min Keseluruhan	4.07	0.17

7. Implikasi, Kesimpulan dan Cadangan

Implikasi yang dapat diperoleh daripada kajian ini adalah penduduk tempatan akan menjadi lebih peka tentang isu pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah. Mereka akan menambahkan ilmu pengetahuan mereka dalam konsep kelestarian agar pengetahuan tersebut dapat menjamin kehidupan mereka. Penduduk akan turut melibatkan diri mereka dalam pembangunan ini dengan mengamalkan konsep-konsep kelestarian agar dapat memelihara warisan negara yang terdapat di Bandar Melaka. Mungkin sebelum ini sebahagian penduduk tidak mengambil tahu tentang pembangunan pelancongan yang dijalankan di Melaka Tengah dan kepentingan mengamalkan konsep kelestarian. Oleh itu, kajian ini dapat memperbaiki mentaliti mereka agar sentiasa sedar dan mengambil tahu mengenai fenomena ini.

Kajian ini menunjukkan bahawa pembangunan pelancongan di Melaka Tengah terdapat unsur-unsur kelestarian apabila diukur dengan menggunakan Petunjuk Pelancongan Lestari. Malah, pelaksanaan kelestarian itu masih dalam aras sederhana. Maka, pelaksanaan tersebut perlu dipertingkatkan agar pembangunan pelancongan akan datang berjaya memelihara kelestarian alam sekitar dengan menjaga khazanah warisan. Kajian ini boleh menyebabkan pihak berkuasa untuk mempraktikkan amalan pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah yang berasaskan Petunjuk Pelancongan Lestari. Tindakan pihak berkuasa yang wajar dengan mempertimbangkan konsep kelestarian dapat meningkatkan pendapatan negara. Pelancongan yang lestari dapat menarik lebih banyak pelancong ke Bandar Melaka sekaligus meningkatkan pendapatan penduduk tempatan dan negeri.

Di samping itu, kajian ini juga memberi implikasi kepada negara asing dalam pembangunan pelancongan warisan. Mereka mungkin dapat mengaplikasikan Petunjuk Pelancongan Lestari ini dalam proses pembangunan pelancongan di negara mereka. Tambahan pula, kajian ini juga akan memberi implikasi kepada pengkaji akan datang. Mereka dapat menggunakan idea kajian ini dalam memperkembangkan kajian lanjutan yang berkaitan dengan memilih konsep, tempat kajian, metodologi dan skop kajian yang lain untuk mengkaji isu yang sama tetapi dari sudut yang berlainan.

Artikel ini mengkaji persepsi penduduk terhadap pembangunan pelancongan warisan berpandukan petunjuk pelancongan lestari di Melaka Tengah. Kajian ini dijalankan dalam kalangan penduduk tempatan yang menetap di Bandar Melaka. Keputusan kajian menggambarkan bahawa perubahan pembangunan pelancongan memberi kesan kepada kelestarian pelancongan warisan di Melaka Tengah.

Tahap pengetahuan penduduk terhadap pembangunan pelancongan adalah tinggi tetapi pengetahuan terhadap perubahan dan kesan adalah sederhana. Tahap pengetahuan sederhana mungkin disebabkan oleh sikap penduduk tempatan yang

kurang peka terhadap kelestarian alam semula jadi. Terdapat penduduk tempatan yang tidak mengambil tahu tentang pembangunan yang dijalankan di Bandar Melaka dan juga dalam menjaga kelestarian kawasan sekitarnya.

Di samping itu, Pihak Berkuasa Tempatan Negeri Melaka harus merancang pembangunan pelancongan yang mampan. Mereka hanya memfokuskan kepada pembangunan baru atas permintaan tinggi pelancong. Jika, pemantauan yang kerap dilakukan oleh pihak berkuasa, maka amalan kelestarian boleh diterapkan dalam kehidupan harian penduduk serta dalam pembangunan pelancongan warisan di Melaka Tengah. Perkara ini boleh mengurangkan perubahan pembangunan pelancongan warisan ke arah negatif.

Bagi penyelidikan masa hadapan, pengkaji mencadangkan penyelidik selanjutnya untuk memilih lokasi kajian yang baru seperti luar bandar. Walaupun pengetahuan penduduk tempatan tentang pembangunan pelancongan adalah tinggi, tetapi mereka kurang peka terhadap isu kelestarian dan perubahan yang dialami melalui pembangunan ini. Pemikiran dan gaya hidup masyarakat bandar berbeza dengan masyarakat yang tinggal di kawasan kecil.

Seterusnya, hasil kajian ini boleh memberi manfaat terhadap bidang alam sekitar dan pembangunan pelancongan lestari. Tambahan pula, menjadi panduan kepada pihak yang menjaga alam sekitar seperti pihak kerajaan, swasta, masyarakat dan lain-lain. Semua pihak akan menjalankan tanggungjawab masing-masing dalam mempraktikkan amalan kelestarian seperti mana yang terdapat dalam Petunjuk Pelancongan Lestari.

Rujukan

- Abas, Azlan, Azahan Awang, & Jamaluddin Md Saad. (2017). Impak bilangan kenderaan terhadap pencemaran bunyi di Banda Hilir, Melaka. *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 13(4).
- Ang, K. H. (2015). Melaka sebagai pusat pelancongan dunia: dapatkah dipertahankan? *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 11(9), 75-85.
- Ang, K. H. (2016). Sungai Melaka sebagai suatu daya tarikan pelancongan baru di Negeri Melaka: satu ulasan kritis. *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 12(1), 108-117.
- Azlina Awang & Munira Ismail. (2011). *Destinasi pelancongan global*. Logareadthem Publications.
- Azlina Awang & Munira Ismail. (2011). *Pembangunan Malaysia Menuju 2020 (Siri I) ke Arah Pendidikan Kelas Pertama*. Logareadthem Publications.
- Baharuddin Mohamed & Nikmatul Adha Nordin. (2007). *Perancangan Pelancongan* (National government publication ed.). Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Butler, R.W. (1980). The concept of a tourist area-cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24, 5-12.
- Enea, C., & Tanasoiu, G. L. (2009). The impact of tourism in enhancing the quality of life. *Review of International Comparative Management*, (2), 347-351.
- Dymond, S. J. (1997). Indicators of sustainable tourism in New Zealand: a local government perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(4), 279-293.
- Jabatan Perangkaan Melaka. (2018). *Bilangan Penduduk Negeri Melaka*. Pejabat Jabatan Perangkaan Melaka, Bandar Hilir, Melaka, Malaysia.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970, September 1). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Mohamad Zaki Ahmad, Johan Afendi Ibrahim, Norria Zakaria, & Malike Brahim. (2018, oktober 29-30). Kelangsungan sumberjaya pelancongan negara melalui penerapan konsep pelancongan lestari: aspek untuk pertimbangan. In *Persidangan Kebangsaan "Governance dan Development*.
- Nurfashihah Omar & Indera Syahrul Mat Radzuan. (2021). Kesan-kesan pewartaan Melaka Bandaraya Bersejarah Sebagai Tapak Warisan Dunia oleh UNESCO. *Research in Management of Technology and Business*, 2(1).
- Rahimah Wahid. (2019). Sustainability in the environmental impact assessment and ecological inputs for quarry activities in Melaka Tengah, Melaka. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(1).
- Uma Sekaran. (1992). *Research methods for business: a skill-building approach* (2nd Ed.). Wiley.
- Siti Norsakira Mohamed & Rosniza Aznie Che Rose. (2018). Potensi bandar Kuala Lipis sebagai destinasi pelancongan warisan. *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 14(1), 102-115.
- Siti Salina Masdey & Zuliskandar Ramli. (2018, June). Potensi pembangunan pelancongan berasaskan warisan di Bandar Hilir, Melaka: analisis swot. *Asian Journal of Environment, History and Heritage*, 2(1), 253-265.
- Sudarmo, S. N., Sarimah Ahmad, Noor Azlin Mohd Kasim, Norly Marlia Kamaruddin, & Muhammad Nasirin Abu Bakar. (2020). Persepsi pengusaha inap desa terhadap pembangunan inap desa di negeri Melaka. *Journal of Hospitality and Networks*, 1(1).
- Tisdell, C. (1987, March). Tourism, the Environment and Profit. *Economic Analysis and Policy*, 17(1), 13-30.
- TourismMelaka. (2017). Retrieved March 15, 2020, from <https://tourismmelaka.com/>
- Yahaya Ibrahim. (2008). Pelancongan Malaysia: pembangunan dan pemeraksanaan. In Yahaya Ibrahim, Sulong Mohamad, & Habibah Ahmad (Eds.), *Pelancongan Malaysia isu pembangunan, budaya, komuniti, dan persetempatan* (pp. 11-26). Penerbit Universiti Utara Malaysia.
- Yazid Saleh. (2010). Survival warisan budaya dalam sektor pelancongan: kajian kes di Melaka. In Yazid Saleh, Fauziah Che Leh, & Mazdi Marzuki (Eds.), *Isu-isu semasa alam sekitar manusia di Malaysia*. Penerbit Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Zaipul Anwar Zainu. (2019, December). Development of Policy and Regulations for Hazardous Waste Management in Malaysia. *Journal of Science, Technology and Innovation Policy*, 5(2).
- Sasidharan, P., & Wahid, R. (2021). Residents' Perceptions of Heritage Tourism Development Based on Sustainable Tourism Indicators in Central Malacca. *Evaluation Studies in Social Sciences*, 2(2), 1-11. <https://doi.org/10.37134/esss.vol2.2.1.2021>